

Recensioner

William M. Evan (ed.)
THE SOCIOLOGY OF LAW
A Social-Structural Perspective
Pp XVI + 653
New York: The Free Press 1980

William Evan, som är professor i sociologi vid University of Pennsylvania, anger avsikten med föreliggande bok vara att förmedla kunskap om det växande ämnesområde som benämns *sociology of law*, rätts-sociologi. Han har gett sig i färd med denna vällovlige och beaktansvärda uppgift med en synnerligen bred utgångspunkt. Att i ett enda verk, om än en antologi, avse att ge en något så när heltäckande vetenskaplig beskrivning av ett så vittomfattande ämne som rättssociologi kan tyckas vara medveten om denna svårighet, vilket dock inte mattar hans ambitionsnivå i någon nämndvärd utsträckning. Förutom beskrivningar av sex olika teoretiska synsätt på rätten och av olika empiriska under-

sökningar, innehåller boken även Evans modell för jämförelse och bedömning av rättsliga system. Därutöver finns ett omfattande appendix med rättsliga dokument.

Evan ställs redan på ett tidigt stadium i boken inför den intressanta frågan om definition av ämnet rätts-sociologi. Att beskriva rättssociologi som enbart en inriktning av sociologin och som utnyttjare av sociologisk teori och metod anser Evan inte särskilt fruktbart. För att belysa problemets frågeställningar använder han några artiklar, vilkas upphovsmän alla har olika utgångspunkt vid definitionen av ämnet. Evan ansluter sig till en av artikelförfattarnas, Bohannan, uppfattning; genom att identifiera den process som sysselsätter rättssociologin, kan man definiera själva ämnet. Bohannan har identifierat en process av fundamental betydelse för rättssociologin, nämligen: Under vilka omständigheter blir icke-rättsliga normer och värden institutionaliserade, dvs när blir de förstärkta av ett samhälles rättsliga

institutioner? Bohannan menar att det rättsliga systemet kan institutionalisera en norm som inte redan är inkorporerad i en icke-rättslig institution.

Evan ger sig därefter frejdigt i kast med att belysa inte mindre än sex olika teoretiska utgångspunkter i synen på rätten och samhället: behaviorism, jurisprudence, funktionalism, konfliktteori, socialisationens teori och systemteori.

Huvuddelen av boken ägnar Evan åt att belysa ett rättssystemets funktion. Han utvecklar en förklaringsmodell bestående av delar från systemteori och framför allt från Talcott Parsons utveckling av det sociala systemets fyra strukturella komponenter - värde, norm, roll och organisation. Enligt Parsons kan varje socialt subsystem särskiljas i dessa fyra delar. Analys av värde och norm sker på ett normativt stadium, medan de båda andra elementen analyseras på ett socio-strukturellt plan. Interaktionen mellan delarna förmedlas genom kulturella och socialt-strukturella element. Rätten fungerar på två olika fält: dels på det normativa området genom institutionalisering av värden och normer och dels genom denna aktivitet som ett kulturellt band med andra subsystem och därigenom bidragande till integrationen i samhället.

Ur sitt socio-strukturella perspektiv intresserar sig Evan för den strukturella nivån i analysen av rättssystem. Härvid anser han att det är viktigt att inte se rätten som en från de övriga subsystemen isolerad företeelse, utan som en aktiv länk mellan dessa olika delsystem. Av speciellt intresse blir att undersöka rollnehavarna liksom de formella organisationerna inom rättssystemet. Varje sådan organisation (t ex domstol) innehåller normer, värden, roller och organisationer samt interagerar

med individer och med andra organisationer i samhället. Att undersöka dessa kopplingar mellan rättssystem och icke-rättssystem utifrån de fyra elementen är enligt Evan rättssociologins främsta uppgift.

För att undvika de misslyckanden och den totala kollaps som Evan anser vara överhängande för alla rättssystem måste de utveckla negativ feedback och självkorrektion i stället för enbart den positiva feedback som är rådande.

Evan utvecklar sin teori om rättens relation till social förändring som ett exempel på hur rätten effektivt kan användas som instrument för planeringen av social utveckling. Rätten är inte bara en passiv social kontroll. Den är dessutom en potentiell oberoende social kraft som kan påverka beteenden och övertygelser. Evan menar att lagen innehåller två samverkande processer: institutionalisering och internalisering av beteendemönster. Med institutionalisering menar han etablerandet av normer och skapandet av förutsättningarna för dessas genomförande i beteendemönstren. Internalisering betecknar inkorporering i beteendemönstren av de värden som finns implicita i rätten. Nya beteendemönster institutionaliseras varigenom chanserna för internaliseringen av de implicita värdena ökar. Lagen i vårt komplexa samhälle innehåller sålunda såväl undervisande som kontrollerande funktioner.

Ur sitt socio-strukturella perspektiv utvecklar Evan sin syn på rättssystemets funktion. Han går därvid tillväga på ett sätt som påminner mycket om andra funktionalisters beskrivningar av samhället och dess delar. Att intressera sig för hur samhällets olika strukturer uppstår, fortlever, integreras och eventuellt hotas till sin existens, kan visst ha sin

betydelse för förståelsen av samhället. Det funktionalistiska synsättet bidrar till att förklara hur förändringar inom en del av samhällssystemet leder till förändringar, ibland helt andra än de avsedda, inom andra delar av samhället. I så måtto är väl de flesta sociologer och rättssociologer överens om att någon form av ordning och reda finns i samhällslivet. Men att anse det betydelsefullt och fruktbart att som rättssociolog analysera rättssystemet utifrån antagandet om rätten som en förmedlande länk mellan de olika subsystemen i samhället för dess anpassning och fortbestånd tycks mig alltför statiskt och konserverande. Möjligt kan perspektivet användas vid jämförande studier. Liksom i all funktionalistisk teoribildning försvinner hos Evan individens behov till förmån för samhällets. Att tro att man i alla observationer kan hitta funktioner och dessutom att detta synsätt leder till något konstruktivt och utvecklande är fatalt. Om man överhuvudtaget kan anse det fruktbart att ställa upp en förklaringsmodell, så bör ett minimikrav vara att tex individernas situation och inte enbart rättssystemets behov beaktas.

Trots de begränsningar som hans funktionalistiska perspektiv innebär, bidrar Evan dock med några intressanta tankegångar, framför allt om synen på rätten som aktiv social kraft och inte enbart som en passiv kontrollapparat. När kan inte bara nya beteenden institutionaliseras, utan också nya attityder internaliseras? Att lagen kan förändra beteende, trots opposition mot förändringar, är viktig information inte minst för de som deltar i lagstiftningsprocessen. Att uppnå denna attitydförändring är speciellt viktig för lagstiftarna i dagens komplexa samhällen. Efter som dessa samhällens rättsliga sys-

tem inte kan vara perfekta och oklanderliga, så kommer de att utsättas för krav på förändringar. Ett svar på sådana krav är att lagstifta. För att lagen ska vara effektiv i sin attitydförändrande uppgift, fordras att vissa av Evan angivna rekvisit är uppfyllda. Trots min motvilja mot Evans funktionella sätt att förklara företeelser med en rad punkter och hans antydning om att han sitter inne med sanningen om alltings existens som förmedlas därigenom, så finner jag detta resonemang intressant och bestickande. Att vissa lagar möter motstånd kommer förmodligen att leda till att lagstiftarna i allt större utsträckning lägger sig vinn om att utforma lagarna så att de får en uppfostrande i stället för en kontrollerande funktion. Viktigt blir då också att lagarna uppammar minsta möjliga debatt och ifrågasättande. Genom att mer eller mindre undandra lagstiftningen från det offentliga ljus, behöver lagstiftarna inte ens försöka bemästra Evans sju rekvisit för attitydförändringar. Ett viktigt led i denna verksamhet blir att utnyttja alla de möjligheter som ramlagstiftningen medger. Att endast ange de formella ramarna för myndigheternas beslutsfattande och att lämna åt dessa myndigheter att själva utforma sina tillämpningsföreskrifter och sin praxis, möjliggör ett undvikande av samlad opposition och ställningstagande på lagstiftningsnivån. All kritik, såväl mot lagstiftning som mot myndigheterna samt såväl av individer som av grupper, omöjliggörs i praktiken.

Mari Nerd